Švietimo Minist. Knygų leidimo Komisijos leidinys.

Prof. A. Lazurskis.

ASMENYBĖS TYRINĖJIMO PROGRAMA.

Vertė J. Vabalas Gudaitis.

Kaina 3 auks.

KAUNAS ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ 1920

ŠVIETIMO MINISTERIJOS KNYGŲ LEIDIMO KOMISIJA

KAUNO X VIDURINĖS MOKYKLOS Biblioteka

Prof. A. Lazurskis.

ASMENYBĖS TYRINĖJIMO PROGRAMA.

Verté J. Vabalas Gudaitis.

Keli vertėjo žodžiai.

Aš paėmiau prof. A. Lazurskio „Asmenybės tyrinėjimo programos“ paskutinį 1917 m. leidinį, žymiai perdirbtą, sulyginant su 1911 m. leidiniu, ir išverčiau į lietuvių kalbą, šiek tiek sutrumpinęs jos įžangą. Kad ir šiame leidinyje, labiausiai antroje dalyje, galima būtų nurodyti daug trūkumų pačiame kasdienių sielos gyvenimo apsireiškimų (projavlenij) grupavime žiūrint teoretinio nurodytų pirmojoje dalyje psichinių elementų paskirstymo, bet man daugiausia rūpėjo ko greičiau suteikti savo vasaros mokytojų kursų klausytojams (Kaune) psichologijos terminologija. Del to dalyko turėjau daug pagalvoti ir tartis su mūsų kalbos mokovais (žinovais) ir vis delto įdėti daug dar abejojamų žodžių, kuriuos pats gyvenimas ilgainiui pakeis tobūlesniais: mes turime rūpintis ko grečiausiai įgyti bendrą mokslo terminologiją, šiaip mums bus sunku suprasti kits kitas. Būsiu patenkintas, jei ši mano psichologinė terminologija duos bent pradžią tokiam psichologijos terminų subendrinimui ir tuo pat užkiš vieną spragą tokioj plačioj mokslo terminų srityje. Turiu paminėti, kad beveik nė vieno naujo žodžio nedėjau, nepasitaręs su mūsų kalbininku J. Jablonskiu; daug padėjo šiam darbui ir A Kriščiukaitis, A. Busilas, A. Jakučionis ir S. Brašiškis, už ką jiems tariu širdingą ačiū.

Be to, ši programa gali palengvinti studijuoti psichologiją, padėdama orientuotis ir psichologijos atžvilgiu analizuoti kasdienio gyvenimo žmogaus sielos reiškinius*). Gal kas pasistengs, šia programa sekdamas, surinkti medžiagos ir mūsų vaikų charakteristikai; ta medžiaga tinkamai bus suvartota, jeigu jos kas atsiųs vertėjui į Švietimo Mimisteriją. Tokiems asmenims aš patarčiau susipažinti su šiais A. Lazurskio veikalais: 1) Школьныя характеристики, 1913 m. 2) Естественный экспериментъ и его школьное примѣненіе, 1918 m. ir 3) Очеркъ науки о характерахъ, 1917 m.

Gale pridėjau keletą pavyzdžių, kad lengviau būtų sunkesniųjų terminų skirtumai suprasti.

J. Vabalas Gudaitis.

10. VII. 1919 m.

*) Reiškinys—javlenije.

Įžanga.

Kas yra bandęs smulkiau aprašyti žmogaus būdą, vis tiek ar kūdikio ar suaugusio, tas žino, kiek atsiranda čionai keblumų. Daugiausia painiavos turime, kai tenka pastebėjimai daryti didesnio žmonių skaičiaus ir jų būdo tipui susekti. Čia nėra reikalo kiekvieno asmens visos smulkmenos žymėti, pakanka, prisilaikant trumpos schemos, įvardyti tik nedidelis skaičius, bet ryškių ir tipinių žmogaus būdo pažymių, aiškiai rodančių, į kurį žinomųjų būdo tipų reik skirti stebimasis asmuo.

Individualinė psichologija rodo du faktu: vieną—žmogaus būdo elementų sudėstymo nepaprastą painumą, antrą—stiprų ryšį tarp dalinių būdo elementų, tų atskirųjų būdo kokybių, kurių susipynimas ir sudaro visą asmenybę. Labai sunku pažinti pagrindinės ypatybės, kurios iš tikro parodytų atskiro žmogaus būdą.

Jeigu, darydami pastebėjimus, mes vadausimės tik nedideliu būdo tipų skaičiumi, stengdamiesi į jų skaičių įsprausti visų įvairiausius žmones, tai būdo aprašymas bus nepilnas, vienašališkas, su daug spragų. Be to, jeigu mes arčiau įsižiūrėsime į tą nedidelį skaičių žmogaus būdo apsireiškimų, kurie sutinka su mūsų tipais, tai lengvai pamatysime, kad tie apsireiškimai daug sudėtingesni, negu tuo pažiūrėjimu atrodo. Net ir tokie palyginti nesudėtingi sielos apsireiškimai, kaip suvokimas (vosprijatije) arba atminimas, daug pareina nuo kitų asmens ypatybių, pavyzdžiui: dėmesio (vnimanija) suspietimo (koncentracijos), mąstymo ir vaizduotės (voobraženija), įdomumo linkmės (napravlėnie interiesov), emocionalinių ypatybių ir t. t. O jau apie kitus sudėtingesnius būdo apsireiškimus nėra ko ir kalbėti: čionai taip viskas yra susipynę krūvon, jog sunku ir beveik negalima pastebėti atskiru kokybių, nepažinus viso žmogaus. Tuo būdu, skubotas tyrinėjimas duos asmenybei pažinti labai maža ar nieko.

O tuo tarpu sąlygos dažniausiai neleidžia daryti ištisus mėnesius tik keleto vaikų pastebėjimų, nes be jų yra dar kelios dešimtys kitų, kurie ne mažiau reikėtų pažinti. Kas čia daryti?

Mums rodos, kad individualinė psichologija turi tokiuose atvejuose medicinos pavyzdžiu sekti. Medicinos tyrinėjimo idealas — yra klinikos pastebėjimai. Čia ligonis yra tyrinėjamas per ištisus mėnesius ar net metus. Visos diagnostikos priemonės ir metodės, kurių turi dabartinė medicina, geroje klinikoje, privalo būti suvartojamos. Tik tuo būdu ištirta ligos istorija gali tapti ta medžiaga, per kurią eina pirmyn medicinos mokslas, nusistato naujos rūšies ligos, įvyksta jų klasifikacijos ir t. t. Gydytojas praktikas (praktininkas) neturi fizinės galimybės daryti tokių smulkių kiekvienam ligoniui pastebėjimų. Jis priverstas yra sutrumpinti tyrinėjimo programą ir vartoti įvairias lengvesnes diagnostikos metodes. Bet visi klinikos tyrinėjimo būdai jam gerai žinomi; jis pats ne kartą juos vartodavo, ir visada yra pasiryžęs jų kai kuriais pasinaudoti ir savo kasdieninėje praktikoje, kai esti abejojamas ir painus atsitikimas. Be to, jis daro išvadų, pasiremdamas visa ta didele medžiaga, kurią jam suteikia medicinos mokslas. Iš dviejų, trijų tipingų pažymių jis spėja žinomą ligą ir toliau gali sąmoningai ieškoti kitų pažymių, kurie paprastai lydi tą ligą. Tiktai tų visų sąlygų prisilaikydamas, gydytojas praktininkas gali tokiomis sutrumpintomis metodėmis nustatyti tikrą ligos diagnozą ir gana sunkiuose ir painiouose atsitikimuose.

Tas pat turi būti daroma ir būdui pažinti. Reikia ilgais sistematiniais pastebėjimais (nabliudėnijami) rankioti charakteristikų

medžiaga, kiek galima, pilna ir faktais paremta, kad ir negausinga iš pradžios. Kai tokių charakteristikų prisirinks daug, galima bus iš palengvo pradėti jos skirstyti į grupes ir nustatyti jų klasifikacija.

Tokiems smulkesniems asmens ypatybių pastebėjimams daryti ir yra nustatyta ši programa. Pirmoje, vadaujamoje dalyje išvardytos visos pagrindinės asmens ypatybės, kurias rodo mums psichologinė analizė. Antroji aiškinamoji programos dalis rodo visą eilę konkretinių pasireiškimų, atitinkamų kiekvienam pagrindiniam sielos procesui, paminėtam pirmoje dalyje. Kiekvienas pažymėtų antrojoje dalyje būdo pasireiškimų yra, žinoma, gana sudėtingas psichinis procesas, kuriame yra visokių psichinių elementų, bet pirmosios dalies psichinis procesas, į kurį tie apsireiškimai nurodo, čia veikia ko stipriausiai, ir be jo negalėtų pasirodyti nė pati būdo ypatybė.

A. Vadaujamoji programos dalis.

I. Jutimai. Suvokimai. (Oščuščenija, vosprijatija)

1. Suvokimo aštrumas.
2. Suvokimo gausumas ir turiningumas (bogatstvo).
3. Suvokimo tikslumas (točnost).

II. Atmintis.

4. Įsiminimas (zapominanie).
5. Laikymas atmintyje.
6. Sugebėjimas (sposobnost) atpažinti (vospriznat).
7. Atgaminimo (vosproizviedenija), atgaivinimo lengvumas.
8. Atgaminimo tikslumas.
9. Vieno katro atminties tipo vyravimas (prieobladanijie) (materialinė ir formalinė atmintis)
10. Atgamintų vaidinių (priedstavlienij) tipas.
11. Sugebėjimas tiksliai lokalizuoti atgamintus vaidinius.

III. Asociacijos.

12. Asociacijų gausumas arba menkumas.
13. Išorinių (vniešnich) asociacijų išplitimas (razvitijie).
14. Išvidinių (vnutrienich) asociacijų išplitimas

IV. Dėmesys (vnimanijie).

15. Dėmesio patrauklumo (privliekajiemosti) lengvumas.
16. Jo suspietimo (sutraukimo) jėga (dėmesio atitrauklumas).
17. Aktingojo (veikiamojo) ar pasingojo (neveikiamojo) dėmesio išplitimas.
18. Dėmesio pastovumas ar nepastovumas.
19. Dėmesio apimtis.

V. Mąstymas. (mišlienijie).

20. Didesnis ar mažesnis linkimas protauti (sostavliat suždenija).
21. Protavimų (suždenij) taisyklingumas ir pamatingumas.
22. Protavimų subjektingumas ar objektingumas.
23. Didesnis ar menkesnis sugebėjimas abstraguoti.
24. Sąvokų platumas ar siaurumas.
25. Sugebėjimas daryti išprotavimus (umozaključenija).
26. Linkimas į analizę ar sintezę.
27. Linkimas į indukciją ar dedukciją.

VI. Kalba.

28. Žodinių (sloviesnych) vaizdų (obrazov) gausumas.
29. Įsigalėtinis (prieobladajuščij) jų tipas (viršiausias).
30. Žodinių vaizdų derinimo (sočetanija) lengvumas.
31. Vaidinių (priedstavlienij) ir sąvokų sąryšis su jų žodiniais pažymėjimais (oboznačenijami).

VII. Vaizduotė (voobražėnije).

32. Sugebėjimas daryti naujų vaidinių ir jie kombinuoti.
33. Vaizduotės turtingumas ar menkumas.
34. Vaizduotės gyvumas, skaidrumas (jarkost).
35. Naujadarių (novoobrazovannych) vaidinių realingumo laipsnis.

VIII. Proto srities bendrosios ypatybės.

36. Proto procesų greitumas ar lėnumas (medlennost).
37. Sąmoningų ar nesąmoningų psichinių procesų vyravimas.
38. Išvidinių suvokimų įsigalėjimas (įsivyravimas) ant išorinių arba atžagariai.
39. Vadaujamų (rukovodiaščich) idėjų buvimas ar nebuvimas proto srityje.
40. Proto įvargimas (utomliajemost).
41. Proto mankštumas (upražniajemost), įpratimas.

IX. Ūpas (nuotaika) **ir afektai.**

42. Vyraujamas (įsigalėtinis) ūpas.
43. Ūpo pastovumas ar mainingumas (izmenčivost).
44. Sugebėjimas patirti džiaugsmą ir sielvartą (gorie).
45. Linkimas į pyktį
46. Linkimas į išgąstį.
47. Linkimas arba nelinkimas į baimę; baimės įvairūs veikslai (vidy).

X. Jausmai, pareiną nuo kontrasto.

48 Nustebimo jausmas.
49. Įdomumas viskam, kas nauja.

XI. Jausmai savajai asmenybei (ličnosti).

50. Žemesnieji organiniai jausmai.
51. Rūpesnis savo asmenybės gerovei (egoizmas)
52. Rūpesnis savo vyravimui kitų tarpe (savimeilė).
53. Jausmai sąryšyje su savo asmenybės įvertinimu.

XII. Jausmai kitiems žmonėms.

54. Giminystės prisirišimai.
55. Simpatijos jausmai (simpatijos visokios rūšys).
56. Visuomeniniai jausmai.

XIII. Aukštesnieji idėjiniai jausmai

57. Intelektinis jausmas.
58. Estetinis jausmas (įvairios jo atmainos)
59. Doros jausmas; jo išplitimo (razvitija) laipsnis ir apsireiškimo būdas.
60. Tikybinis jausmas; jo išplitimo laipsnis ir apsireiškimo būdas.

XIV. Emocijų srities bendrosios ypatybės.

61. Jausmų jaudringumas (vozbudimost).
62. Jausmų jėga ir stiprumas.
63. Jausmų tęsiamumas (prodolžytelnost) ir pastovumas.
64. Jausmų išorinių apsireiškimų gausumas ar menkumas.
65. Jausmų įtaka proto ir valios vyksmams (procesams).

XV. Judėjimai

66. Judėjimų gausumas ar menkumas.
67. Judėjimų greitumas ar palengvumas (lėnumas).
68. Judėjimų jėga ar silpnumas.
69. Sudėtingų judėjimų suderinimo laipsnis.
70. Judamasis įvargimas (dvigatelnaja utomliajemost).
71. Judamasis (raumenų) darbingumas, mankštumas.

XVI. Sprendimai (priniatije riešėnij). **Pasirinkimo procesas**

72. Norų ir patraukų (vliečėnij) jėga ar silpnumas.
73. Linkimas į motyvų kovojimą.
74. Pasirinkimo veikumas (bystrota).
75 Linkimas motyvus svarstyti (obsuždat).
76. Sugebėjimas spręsti (prinimat riešenija).
77. Sprendimų pastovumas ar nepastovumas.
78. Norų ir sprendimų aiškumas, ryškumas (opriedėlionnost).
79. Sudėtingų veiksmų sistemingumas.

XVII. Sąmoningoji valios pastanga (usilije).

80. Vadaujamų idėjų ir siekimų išplitimo laipsnis.

81. Sugebėjimas išvidiniam (psichiniam) susitūrėjimui.

82. Sugebėjimas fiziniam (psichomotoriniui) susitūrėjimui.

83. Sugebėjimas veikliajai (teigiamajai) valios pastangai.

84. Didesnis ar menkesnis valios pastangos patvarumas.

85. Atsparumo (soprotivliajemosti) laipsnis (įvairūs jo veikslai) išorinėms įtakoms.

VIDURINĖS MOKYKLOS Biblioteka

B. Aiškinamoji programos dalis.

I. Jutimai, suvokimai.

1. Suvokimų aštrumas. Galėjimas sugaudyti smulkiausius ir menkiausius atskirų jutimų skirtumus. Kiekybinė pusė. Temstant ir tamsioje naktyje gerai mato, įžiūri smulkiausias žvaigždes danguje, lengvai išskaito smulkiausią raštą. Nuklauso menkiausią šlamėjimą, visokius nepaprastai silpnus ir tolimus garsus. Aiškiai ir ryškiai (otčiotlivo) atskiria silpniausius palytėjimus, kvapus ir t. t.

Kokybinė pusė. Gerai parenka spalvas, atskirdamas menkiausius jų atšešėlius (ottienki). Turi muzikalinę ausį, sugaudo artimiausių tonų skirtumą. Tiksliai atskiria visokius kvapus (pavyzdžiui, įvairius kvėpalus).

Ar nepastebimas vienos kurios jutimų rūšies vyravimo (pirmavimo) visiems kitiems?

2. Suvokimo gausumas ir turiningumas (bogatstvo). Pastabus (akylas): pastebi visa, kas aplink jį dedasi. Kada bet ką žiūrinėja, nė viena smulkmena neišsprunka iš po jo akių. Nepaprastai smulkiai ištiria visa, ką pasiima.

3. Suvokimo tikslumas (točnost). Visi jo pastebėjimai, aprašymai ir pasakojimai apie tuoj matytą ar girdėtą dalyką visai sutinka su tikrenybe. Kaip atskiri įvykių (sobytij) mažmožiai, taip ir jų savitarpio santykiai išdėstomi visai tiksliai. Arba visi jo aprašymai, kad ir atsidėjęs būtų tam dalykui, pilni klaidų, netikslumų ir visokių spragų.

II. Atmintis.

4. Įsiminimas. Gerai įsimena daiktus, veidus (asmenis), įvykius, šnekas, kad ir vieną tik kartą matytus, girdėtus. Lengvai ir greitai išmoksta ilgiausius eilėraščius ir prozos atskalas (otryvki). Trumpu laiku gali suimti (įsidėmėti) su visomis smulkmenomis piešinį arba sudėtinio prietaiso, trobesio, vietos aprašymą.

5. Laikymas atmintyje. (Laikymo tęsiamumas ir išlaikytų smulkmenų kiekybė). Ką yra kartą matęs, įsidėmėjęs, laiko atmintyje labai ilgai. Praėjus daug dienų, mėnesių, net metų, atmena visus įvykių mažmožius beveik taip pat gerai, kaip atmindavo juos į antrą dieną. Arba, visi įspūdžiai veikiai išdyla iš atminties, atsiminimai labai neturiningi, atskilę (otryvočny) ir nepilni.

6. Sugebėjimas atpažinti. Lengvai pažįsta visa, ką buvo kada matęs, girdėjęs ar skaitęs (asmenis, daiktus, vietas. muzikos veikalus, eilėraščių atskalas ir t. t.). Tiksliai ir tikrai atskiria visa ką sena, pažįstama nuo nauja nepažįstama. Arba, nepažįsta nė tų žmonių, su kuriais buvo keletą kartų susitikęs ar kalbėjęs.

7. Atgaminimo (atgaivinimo) lengvumas. Reikalui atsitikus, arba kada pats to nori, tuojau atsimena visa, ko jam reikia. Arba, atgaminimas vyksta labai sunkiai, reikia teirautis užrašų knygelės, klausti aplinkinių ir t. t. Tiktai tuokart gali atsiminti kokio norint (ne labai svarbaus) atsitikimo visus mažmožius, kai aplinkinė apystata, šnekos ir jo paties ūpas primena jam atsitikusį dalyką.

8. Atgaminimo tikslumas. Sakydamas iš atminties eilėraščius, atpasakodamas perskaityta, daro labai maža klaidų

Atsimindamas bet kurį atsitikimą (įvykį), nupiešia visai teisingai visas tas (kad ir labai negausingas) smulkmenas, kurios išliko jo atmintyje. Arba, klaidų daro labai daug, matytus anksčiau įvykius atpasakoja (net labai sąžiningai tai darydamas) labai netiksliai, dažnai painioja smulkmenas, sumaišo asmenis, iš savęs deda intarpų (vstavki) ir t. t.

9. Vieno katro atminties tipo vyravimas (materialinė ir formalinė atmintis). Gerai įsimena ir sulaiko atmintyje: atskirus garsus ir jų suderinimus, melodijas ir atskilus (otryvočnyja) posakius (frazy); atskirus skaitmenis ir skaičius; judėjimus, asmenis, paveikslus, atskiras vietas. Arba: garsų ir slinkčių greitumą ir ritmą, geometrinius pavidalus (figūras), brėžinius, schemas, vietų planus, chronologinį atsitikimų paeilumą. Ar nepirmauja vienas atminties tipas kitiems?

10. Atgamintų vaidinių tipas. (Tipai: regimasis, girdimasis, judamasis ir mišrasis). Visuose jo atsiminimuose, svajojimuose ir sapnuose pirmauja skaidrūs, gyvi regimieji vaizdai: labai smulkiai ir tiksliai gali aprašyti jų spalvą, formą (lytį) ir padėtį. Turi gabumų spalvoraščiams (živopisi). Arba, pirmauja girdimieji vaizdai (gabumas muzikai) ir judėjimų atsiminimai.

11. Sugebėjimas tiksliai lokalizuoti atgamintus vaidinius. Kiekvieną kartą gali tikrai apibrėžti, kada ir kuriomis aplinkybėmis yra matęs bet kurį žmogų. Gali nurodyti, kuriose knygose ir kokioje puslapio vietoje yra jo cituotas posakis.

III. Asociacijos.

12. Asociacijų gausumas arba menkumas. Kiekvienas įspūdis sukelia visą eilę minčių, atsiminimų ir vaizdų. Turi neišsemiamą temų išteklių šnekoms ir labai daug įvairiausių žinių. Arba, vaidinių plotis yra labai mažas ir apibrėžtas, atsiminimai ne sudėtingi.

13. Išorinių asociacijų išplitimas. Apie ką nors pasakodamas, išdėsto paeiliui visa, ką yra matęs ir girdėjęs, nesirūpindamas išvidiniu sąryšiu. Samprotavimuose (razsuždėnijach) pirmauja paviršutinės analogijos. Mokosi (pavyzdžiui, pamokų) ne iš prasmės, bet visai mechaniškai. Iš mokta gali atkartoti tik toj eilėje, kurioj yra išmokęs, šiaip klumpa ir visa pamiršta.

14. Išvidinių asociacijų išplitimas. Nepasitenkindamas paprastų įvykių atpasakojimu, stengiasi išdėstyti jų išvidinį priežasčių ryšį. Prasmingą (osmysliennyj) ir nuosakų (sviaznij) tekstą — eiles, prozą įsimena daug geriau, ne kaip nenuosakų — tikrinius vardus, chronologines tabeles (lenteles).

IV. Dėmesys.

15. Dėmesio patrauklumo lengvumas. Kiekviena aplinkinės apystatos (obstanovki) atmaina, visokis nepaprastumas ar įžymumas (vydajuščėjėsia) ir visa, kas kiek paliečia jo jausmus ar reikalus, tuojau patraukia jo dėmesį. Arba, atžagariai, visa ką sutinka išsiblaškęs, be dėmesio, nesugeba ilgiau ant ko sustoti.

16. Dėmesio suspietimo (sutraukimo) jėga; dėmesio atitrauklumas (otvliekajemost) Susispietęs (sosriedotočivšis) bet kokiuose išoriniuose įspūdžiuose (skaitydamas, klausydamas, bet ką žiūrinėdamas, dirbdamas) arba, įsigilinęs savo paties mintyse, visai nepastebi aplinkybės (kas yra aplink jį). Norint atitraukti, reik keletą kartų vardu pašaukti, kuštelėti už peties ar panašiai. Arba, atžagariai, menkiausias nepatogumas, kliūtis, balsi šneka tuojau jį atitraukia.

17. Aktingojo ar pasingojo dėmesio išplitimas. Priereikus, gali suspiesti dėmesį net nuobodžiame ir nemaloniame dalyke. Savo noru ar prireikus lengvai atkreipia dėmesį nuo vieno dalyko į kitą. Arba, užsiima tik tuo, kuo tuo laiku domisi, mesdamas darbą tuojau, kaip tik jam pasitaikys kitas įdomesnis dalykas (pasingas dėmesys).

18. Dėmesio pastovumas ar nepastovumas. Ilgą laiką gali būti užsiėmęs tuo pačiu dalyku, laikyti šneką ta pačia tema. Arba, atžagariai, be paliovos maino šnekos temą, paklausęs bet ką, neišklauso paaiškinimų ir užduoda jau naują, pašalinį klausimą.

19. Dėmesio apimtis (jo platumas ar siaurumas). Ar gali vienu laiku kelis darbus dirbti, pavyzdžiui: dirbti sudėtinį rankų darbą, rašyti, paišyti ir tuo pačiu laiku klausytis skaitymo, daly-

vauti įdomioje šnekoje arba darbo smulkmenas dirbti ir tuo pačiu laiku nenuleisti iš akivaizdos bendrojo plano.

V. Mąstymas.

20. Didesnis ar mažesnis linkimas protauti. Del kiekvieno kiek įžymesnio įvykio (fakto) ima samprotauti, sustato jį su kitais įvykiais ir išvadas daro. Linkimas į savo pirmųjų įspūdžių, minčių ir atsiminimų perdirbimą ir papildymą, kaip tik patirtis (opyt-znanijie) duos šį tą nauja. Arba, visai nesugeba galvoti, neįstengia suprasti paprasčiausios minties, nepastebi rėkiamų (šaukiamų-vopjuščich) prieštaravimų savo protavimuose.

21. Protavimų taisyklingumas ir pamatingumas. Žymioji (značitielnoj e) jo manymų (mnienji) ir pažvalgų dauguma visai sutinka su tikrenybe. Jo protavimais galima pasitikėti, nes jie visada pakankamai pamatuoti.

22. Protavimų subjektingumas ar objektingumas. Savo protavimuose apie daiktus, žmones ir įvykius nusako (peredajot) daugiausia tą įspūdį, kurį jie yra jam padarę. Įvertina jų reikšmę visada eidamas iš savo paties pažvalgų, nesugebėdamas pažiūrėti į dalyką kitų žmonių akimis (atžvilgiu). Arba, žiūrinėja juos visai objektingai. Pavyzdys: priešingumas tarp dailės ir mokslo pažiūrų į objektus.

23. Didesnis ar menkesnis sugebėjimas abstraguoti. (Mąstymo abstraktingumas ir konkretingumas, bendrųjų vaidinių ir sąvokų sudarymas). Visada užimtas kokiais nors bendrais klausimais. Kiekvieną atskirą gamtos reiškinį arba visuomenės gyvenimo įvykį moka subendrinti, rasdamas jo bruožų, bendrų visai tų reiškinių klasei. Rinkdamas augalus, akmenėlius, piešinius, visada skirsto juos grupėmis iš tam tikrų bendrų pažymių. Gali duoti maž daug tikslų apibrėžimą visokioms abstraktinėms (atitrauktinėms) sąvokoms (pavyzdžiui: mokslas, teisingumas, pusiausvirumas). Linkimas į abstraktinius (atit auktinius) mokslus: matematiką, filosofiją. Priešingos kokybės: kiekvie .s reiškinys pats sava'me sukelia jo įdomumą, be jokių santykių su kuo kitu. Kiekvieną atskirą įvykį visada vaidinasi (siebie priedstavliajiet) vaizdingai, konkretingai su visomis smulkmenomis. Abstraktines mintis ir samprotavimus stengiasi aiškinti, nušviesti pavyzdžiais, schemomis ir piešiniais.

24. Sąvokų platumas ar siaurumas. Visos jo pastabos ir pažiūros yra labai siauros ir vienašališkos. Pedantas ir formalistas, del mažmožių nemato didmenų, del priemonių pamiršta tikslą. Linkimas į specializacijos smulkmingumą (mieločnost). Arba, turi platų regratį (krugozor), gabumo suprasti ir įvertinti įvairiausius ir priešingiausius reiškinius.

25. Sugebėjimas daryti išprotavimus. (Protavimų grandinės sudėstymas galutinėms išvadoms daryti). Srityje, gerai jam žinomoje, labai akylas: gerokai iš anksto gali išskaičiuoti visas galimąsias kombinacijas ir atspėti įtikimus (vierojatnyja) kokio veikinio (postupka) padarinius (posliedstvija). Savo protavimuose labai nuoseklus ir sistemingas. Gabus formalinei logikai, matematikai ir t. t.

26. Linkimas į analizę ar sintezę. Imdamas tirti kokį sudėtinį objektą: mokslo problemą, gamtos reiškinį, praktikos įmonę (priedprijatijie), pirmiausia smulkiai ištiria po viena kitos atskiras jo puses, atkreipdamas dėmesį į kiekvieną smulkmeną. Arba, tik skubotai susipažinęs su kai kuriomis dalyko smulkmenomis, stengiasi iš jų sykiu įsivaidinti bendrą dalyko organizaciją, sugaudyti svarbiausias reiškino priežastis ir t. t.

27. Linkimas į indukciją ar dedukciją. Daro išvadas tik surinkęs pakankamai įvykių (faktų); apskritai, savo samprotavimuose laikosi faktų (vis tiek ar jie yra jo paties pastebėjimai ar žinios, iš knygų imtos) ir stengiasi per daug nenutolti nuo jų. Arba, pasisavinęs kokį principą ar dėsnį: išplitusią nuomonę, mokslo hipotezę, bet kokią įsikaltinę (priedvziatujų) mintį, daro iš jo plačių ir įvairių išvadų, nebesiskaitydamas daugiau su faktais — tiesioginumas (priamolineinost), linkimas į skubotus apibendrinimus.

VI. Kalba.

28. Žodinių vaizdų gausumas. (kalbos turiningumas). Paprastai nesijaučia trūkstąs žodžių ir išreiškimų (vyražienij).

Kiekvienam daiktui, kiekvienai minčiai jis tuojau randa visą eilę žodžių, pavadinimų (vardų), kalbamų sakinių (fraz) ir kalbos posakių (oborotov). Arba, kalba neturininga, joje dažnai atsikartoja tie patys žodžiai ir posakiai.

29. Įsigalėtinis jų tipas (regimasis, girdimasis, judamasis ir mišrasis). Katraip noringiau skaito ir mokosi, patylomis ar balsu? Jeigu iš knygų, ar mokosi? Katraip noringiau mokosi—iš knygų ar iš kito žodžių? Patylomis, sekdamas tiktai akimis, ar atkartoja žodžius pats sau (pašnabždomis)? Kas daugiau pasilieka atmintyje: eilutės, raidės, spaudos šriftas ar garsai rimai (rifmy)?

30. Žodinių vaizdų derinimo lengvumas. Kalba eina sklandžiai, nuosakiai ir laisvai, be kokių kliūčių. Lengvai ir greitai rašo laiškus, rašinius ir t. t. Arba, kalba ir raštas pilni sunkių, drėblių (nieukliužich) posakių, kiekvieną sakinį kelis kartus taiso ir perdirba.

31. Vaidinių ir sąvokų sąryšis su jų žodiniais pažymėjimais. Kiekvienam daiktui arba santykiui suranda tam tikriausius, tinkamiausius pavadinimus ir kalbos posakius (smagi ir aiški kalba).

VII. Vaizduotė.

32. Sugebėjimas daryti naujų vaidinių ir juos kombinuoti. Išreiškiamos mintys dažnai esti naujos, originalinės, nepanašios į visas ankstesnes. Arba, atžagariai, šabloninės, visiems žinomų teisybių atkartojimas. Išradus, sumanus, lengvai atspėja mįsles (užminimus), šaradas. Iš kelių šeptelėjimų (namiokov) arba atskirų vaizdų lengvai gali sudaryti kokio nors atsitikimo ar vietos pilną ir aiškų paveikslą. Sugebėjimas pagaminti eilių, apysakų ir t. t. Sugebėjimas gaminti sumaningų (ostroumnych) mokslo hipotezių, techninių išradimų ir patobūlinimų.

33. Vaizduotės turtingumas ar menkumas. Visi jo vaizduotės kūriniai (svajojimai, sapnai, klasių rašiniai, apsakymai) išsiskiria visišku nesudėtumu, savo primitingumu; arba, atžagariai, juose apsčiai yra visokių smulkmenų, vaizdų, sulyginimų ir t. t. Vienai tai pačiai temai (kokiai nors įmonės organizacijai, būdui iš sunkios padėties išeiti) sugeba išgalvoti įvairių variacijų eilę.

34. Vaizduotės gyvumas, skaidrumas. Fantazijos vaizdai (pavyzdžiui, svajojimai, sapnai) tiek yra skaidrūs, jog atsiminimuose kartais maišo juos su tikrenybe: pats nežino, ar sapne matęs tokį įvykį ar akivaizdoje (voočiju najavu). Arba, jie nublukę, neaiškūs ir neapibrėžti, sunkūs aprašyti ar nupasakoti.

35. Naujadarių vaidinių realingumo laipsnis. Visi jo siekimai ir sumanymai, net plačiausieji ir tolimiausiejie, pilnai įvykinami, visai realiniai. Jo mokslingus nustatymus visai patikrina tolimesnė patirtis. Įvairūs techniniai patobūlinimai, planai ir sumanymai yra praktingi ir tikslingi. Arba, atžagariai, yra linkęs svajoti, vėjo rūmus statyti, nebūtas hipotezes ir neįvykinamus sumanymus tiekti. Priešingumas tarp realizmo ir idealizmo meno srityje.

VIII. Proto srities bendrosios ypatybės.

36. Proto procesų veikumas (greitumas) ar lėnumas. Veikiai ar iš lengvo sugaudo ir pasergi aplinkinius įšpūdžius, greitai atsimena, sugalvoja, į klausimus atsako. Greitai orientuojasi bet kokiame naujame, jam nežinomame reikale. Bet kokį įprastą ir ne labai sunkų minties darbą sugeba atlikti labai trumpu laiku. Kaip gerai suspėja įžiūrėti (normalinėmis akimis ir pakaktiniu dėmesio suspietimu) greitai prieš akis švystelėjusius daiktus: pelę, bėgusią kambario kertėje, žaibo akimirkai nušviestą eilę namų ir t. t.

37. Sąmoningų ar nesamoningų psichinių procesų vyravimas. Pasakodamas apie nutikimą iš savo gyvenimo, smulkiai aprašo, ką tuo laiku manęs ar jautęs. Gabus introspekcijai (savistabai, savižvalgai), tiksliam savo išvidinių patyrimų aprašymui ir analizei (pavyzdžiui, psichologinio eksperimento laiku). Arba, yra žymus nesąmoningų procesų pirmavimas. Negali pasakyti, kokiu būdu yra priėjęs bet kurią mintį, bet kurį išprotavimą. Negali savo nuomonės įrodyti (dokazat) faktais, bet jaučiasi turįs tiesą. Instinktu atspėja, kuri yra jo esmė. Taiksliausios (samyjie udačnijie) mintys ateina į galvą netikėtai, lyg atsitikti-

nai, bevaikščiojant, besikalbant apie ką kitą ir t. t. Atsiminimai savaime iškyla, kada apie juos negalvoja. Pats negali gerokai suvaikyti (susekti) savo norų ir siekimų, simpatijų ir antipatijų; dažnai pats negali pasakyti priežasties, sukėlusios jo pyktį, džiaugsmą ir t. t. Nepakankamai motyvuotos baimės priepuoliai.

38. Išvidinių suvokimų įsigalėjimas ant išorinių (išoriniams) arba atžagariai. Išoriniai suvokimai yra tiktai vada (povod) iškilti ilgai eilei minčių, kurios visą jo dėmesį suima. Dažnai, įsigilinęs į savo paties mintis, negerai klauso, ką jam sako bendrakalbis. Mėgsta tylą ir vienumą (odinočestvo), kur jis gali laisvai varyti savo darbą, svajojimus ir atsiminimus. Arba, mėgsta trukšmingą, margą, įvairią apystatą, kuri duoda daug išorinių įspūdžių ir nepalieka jo vieno būti.

39. Vadaujamų idėjų buvimas ar nebuvimas proto srityje. Ar apsireiškia visokiuose jo protavimuose kokia vienybė, viena bendra vadaujama mintis — arba jos neturi tarp savęs nieko bendra. Per pastebėjimus jis visada turi tam tikrų vadaujamų uždavinių arba atžvilgių (točiek zrėnija) ir atkreipia dėmesį tik į tuos reiškinius, kurie atitinka jo uždavinius; arba, dažnai nukrypsta į šalį, užmiršdamas apie pastebėjimų tikslą, pamesdamas šnekos siūlą, įpuldamas į prieštaravimą su pačiu savim.

40. Proto įvargimas. Kiek valandų arba minučių gali dirbti tokį darbą, kuris, būdamas jam gerai žinomas, vis delto reikalauja žymaus proto įtempimo (uždavinių sprendimas, pamokų išmokimas, rimtam egzaminui prisiruošimas)? Ar veikiai tuokart pasirodo įvargimo žymių — subjektingų (pailsimo jausmas, galvos sunkumas ir skausmas, akių mirgėjimas, negalėjimas dėmesio suspiesti, negalėjimas išmanyti) ir objektingų (kiekybinis ir kokybinis darbo sumenkėjimas, blaškumas)? Ar sugeba ilgai dirbti be pertraukos, arba laikas nuo laiko reikalauja poilsio? Kaip dažnai ir ilgai turi tęstis to poilsio protarpiai? Ar pasirodo įvargimas į dienos darbo galą, palyginus su rytmečio valandomis, ir kiek jis žymu?

41. Proto mankštumas (įpratimas) Kaip greitai prisitaikina prie bet kokio naujo, neįprasto jam minties darbo? Kaip po pertraukos imasi darbo, kiek laiko (minučių, valandų, dienų) jam reikia įsitraukt į darbą. ir imti dirbti įprastiniu tempu?

IX. Ūpas (nuotaika) ir afektai.

42. Vyraujamas (įsigalėtinis) ūpas. Visada linksmas, patenkintas, smagaus ūpo, pasižymi geru nusijautimu (samočuvstvijiem). Net sunkiuose atsitikimuose nenustoja gero nusiteikimo (raspoložienija ducha). Arba, atžagariai, nusijautimas daugiausia ne geras, ūpas prislopintas, apsireiškia bendras dvasios suglebimas (vialost) ir prislėgimas. Arba, pagalios, ūpas ramus, lygus (vienodas) — aiškus, bet be ypatingo linksmumo, rimtas, bet be liūdesio atšešėlio (ottienka).

43. Ūpo pastovumas ar mainingumas. Visokiose aplink bėse ūpas visada vienodas. Arba, jis lengvai keičiasi, pareidamas nuo aplinkybės, kartais ir be jokios ypatingos priežasties. Ar greitai kinta ūpas, ar palengva?

44. Sugebėjimas patirti (jausti) džiaugsmą ir sielvartą. Kiekvienas smagus atsitikimas, visa, kas patenkina jo norus ir reikmenas (potriebnosti) (žaislai, dovanos, skanėstai, įdomus skaitymas, pasimatymas su mylimaisiais žmonėmis ir t t. sukelia brėžtinai (riezko) išreikštą patenkinimo stovį ir smagų įjaudinimą (vozbuždienijie). Visoki nesmagumai, bėdos ir nelaimės, kurios jį patį arba jo artimus žmones sutinka, labai jį nuliūdina, priverčia verkti, ilgėtis, sielotis (grustit). Arba, atžagariai, nesugeba nei ypatingai džiaugtis, nei ypatingai sielotis.

45. Linkimas į pyktį. Dažnai pyksta, esti susierzinęs. Visokios kliūtys, varžymai, trukdymai, kad ir menkiausi, įjaudina ji ir sukelia susikrimtimo ir piktumo jausmą, iškylanti kartais ligi žymaus laipsnio (pasiutimas, inirtimas). Arba, atžagariai, geraširdis, viską sutinka ramiai ir atlaidžiai (snischodytielno).

46. Linkimas į išgąstį. Kiekvienas didelis, staigus įspūdis (bildesys, nukritus kam nors, šautuvo šūvis, netikėtas beldimasis į duris, staigus žmogaus pasirodymas užpakalyje) gąsdina, verčia krūpteléti ir sukelia širdies plakimą.

47. Linkimas arba nelinkimas į baimę. Artinantis pavojui, nerimsta, dreba, išbala, sumyšta (tieriajietsia), bando bėgti arba, didžiausios baimės paimtas, visai nesugeba pasijudinti. Priešingos kokybės: narsumas (chrabrost), drąsumas (smielost), šaltakraujumas; pavojaus akivaizdoje, aiškiai jį jausdamas, romiai varo toliau (tęsia) savo darbą, šneką ir t. t

Visokie baimės veikslai ir kuris jų pirmauja: skausmo baimė (mušimai, sužeidimai), bijojimas del savo gyvybės, del savo turto, del visokių medžiaginių interesų. Bijojimas del savo reikalo, del savo reputacijos, del savo aukštesnių dvasios interesų, del artimųjų ir gerbiamųjų žmonių. Gausingos (skaitlingos) draugijos baimė, drovumas (zastienčivost). Bijojimas visa ko nauja, nežinoma, apskritai, ateities; bijojimas tamsumos, šmėklų, numirėlių, visa ko nesuprantama ir viršprigimta; bijojimas pelių, varlių, vorų, šlykščių gyvulių ir vabzdžių.

X. Jausmai, pareiną nuo kontrasto.

48. Nustebimo jausmas. Kiekvienas nepaprastas, nelauktas atsitikimas didžiai nustabo (poražajiet). Žiūrėdamas pirmą kartą savo gyvenime didelį miestą, muzėjų, rūmus ir t. t., esti labai susijaudinęs, kas minutė dairosi (sukinasi) į visas puses, išduoda nustebimo garsus ir t. t. Arba, jį niekuo nenustebinsi, į viską jis žiūri romiai ir šaltai, lyg kaip kad viską jau iš anksto yra žinojęs.

49. Įdomumas visakam, kas nauja. Visa, kas nauja, nepažįstama (nauji asmens, nauji dalykai, knygos, reti ir keisti daiktai ir t t.) sukelia jo įdomumą ir norą arčiau susipažinti. Smalsus (liubopytien). Nuolat ieško naujų nepatirtų dar jutimų ir įspūdžių. Mėgsta įvairumą, nekenčia nuobodumo, vienodumo, rūpinasi mada (apdaro, apeigų, pažiūrų, papročių).

XI. Jausmai savajai asmenybei.

50. Žemesnieji organiniai jausmai. Organinių reikalavimų patenkinimas (miegas, valgis ir tt.) yra svarbiausias jo gyvenimo smagumas. Besotis, lepukas, gastronomas. Linkimas be saiko išgerti. Didelis žemųjų lytinių patraukimų išplitimas; paleistuvis, mielai klauso visokių gėdiškų kalbų, žiūri visokius nepadorius piešinius. Arba, atžagariai, visi fiziniai reikalavimai labai apibrėžti, yra nuosaikus, blaivus, susituręs.

51. Rūpesnis savo asmenybės gerovei (egoizmas). Visada rūpinasi tik savim, savo paties reikalais, ištaigomis (vygodach-udobstvach) ir smagumais; į kitus žmones žiūri tik kaip į priemonę arba kliūtį savo asmens tikslui pasiekti. Godumas, savanaudiškumas (korystoliubijie). Bailumas, per didelis rūpesnis savisaugai (samosochranenija). Arba, atžagariai, benaudis (biezkorystien), sugebąs parodyti išsižadėjimą savim (samootriečėnijie), dvasios kilningumą (vielikodušijie) ir pasiaukojimą (samopožiertvovanijie).

52. Rūpesnis savo vyravimui (pirmavimui) kitų tarpe (savimeilė). Visada stengiasi bet kuo pasižymėti, savo draugus pranešti (prievzoiti). Ieško garsingumo (įgarsėjimo), garbės, aukštos padėties, pasižymėjimo ženklų, jautrus pagyrimams ir papeikimams, trukšmingam laimėjimui arba aplinkinių abejingumui (ravnodušijų). Tuščiagarbis (tščieslaviem), mėgsta gražauti (risovatsia), koketauti. Pagyras (girklus—chvastun), įskaudus (obidčiv—įžaidus). Nepaprastai brangina savo reputacija. Labai išplitęs garbės ir savos vertybės jausmas.

53. Jausmai šąryšyje su savo asmenybės įvertinimu. Didelis ir nesvyruojamas pasitikėjimas savimi, savo jėgomis ir gabumais (fiziniais ir psichiniais). Drąsiai ir pasitikėdamas savim imasi sunkiausių įmonių. Savimanybė (samomnėnijie). Savitikybė (samonadiejannost), patenkintumas savim (samodovolstvo). Valdingas (vlastoliubiv) ir išdidis, pašiepiamai ir paniekinamai žiūri į visus aplinkinius. Priešingos kokybės: savo nejėgos ir negabumo jausmas: neširyžta (nie riešajetsia) pasiimti kiek atsakomingesnio darbo. Lengvai nusimena, sumyšta. Nepažįstamų žmonių akivaizdoje gėdisi, drovisi. Linkęs į pasigailėjimą, nusižeminimą, pasiniekinimą (saugotis apsimetimo).

XII. Jausmai kitiems žmonėms.

54. Giminystės prisirišimai. Myli savo tėvus, brolius, seseris, dažnai apie juos prisimena, rašo ilgus laiškus, džiau-

giasi pasimatęs su jais ir tt. Geras, rūpesningas šeimininkas, del savo šeimynos pasiryžęs viską aukoti. Tėvų meilė vaikams.

55. Simpatijos jausmai (simpatijos visokios rūšys). Meilė, įsimylėjimas. Sugeba didžiai, giliai mylėti, del meilės pasiryžęs daug ką paaukoti; arba, jo prisirišimai negilūs, neilgi (kad ir gali būti dažni). — Švelnumas (niežnost), gailesingumas (sostradatielnost). Visa, kas silpna, menka (maži vaikai, gyvuliai, sumenkėję seniai, ligoniai ir elgetos), sutinka maloniai, stengiasi kuo galėdamas visiems padėti. Geras, paslaugus (uslužlivyj). Minkštaširdis, lipšnus. Jautrus, atjauslus (otzyvčiv).—Sugebėjimas draugauti. Parodo žymų prisirišimą prie kai kurių savo draugų, auklėtojų; dalijasi su jais savo paslaptimis. Stengiasi jiems suteikti smagumų. — Pagarbos jausmas. Su nuolanka. ir pagarba yra tėvams, senesniems ir vyresnybei, — apskritai, visiems tiems, kuriuos laiko už save aukštesniais, protingesniais ar geresniais. Pasakojimai apie didvyrius ir jų biografijų skaitymas daro gilų jam įspūdį.

Priešingos kokybės: šaltumas, žiaurumas (žiestokost); beširdiškumas. Noras padaryti kitiems kančią (noringai erzina vaikus, kankina gyvulius). Kerštingumas, neatlaidumas (zlopamiatstvo). Pavydėjimas. Piktadžiugis (zloradstvo). Sugebėjimas neapkęsti. Įžūlumas (iedkost), aštrus liežuvis (liežuvingumas—jazvitielnost) kalbose. Linkimas bartis ir peštis. Šiurkštumas (dierzost), statumas (grubost), akiplėšumas (nachalstvo).

56. Visuomeniniai jausmai. Meilumas, vaišingumas. Labai išplitęs draugiškumo jausmas. Stengimasis steigti drauge įvairias įmones. Stengimasis darbuotis visuomenės, valstybės, žmonijos naudai.

VIII. Aukštesnieji idėjiniai jausmai.

57. Intelektinis jausmas. Proto darbas, jei tik ne perdaug sunkus savaime, suteikia jam smagumo. Noringai skaito rimtas knygeles, domisi įvairiais vien teorijos dalykais. Sėkmingas sunkaus uždavinio išsprendimas jį labai džiugina be kurių nors pašalinių sumanymų (soobražienij): savimeilės, apskaitymo (išrokavimo) ir t. t. Sugeba įsitraukti į plačius mokslo apibendrinimus, į teorijas.

58. Estetinis jausmas (įvairios jo atmainos). Gražumo jausmas. Mėgsta visa, kas gražu, dailu: grynus, malonius garsus, melodijas ir akordus (dainavimą, griežimą instrumentais), gražius spalvų suderinimus (spalvorašti, žaliuojančius laukus ir miškus, žydrą dangų), dernus (plavnyja), simetrinius judėjimus ir t.t. Apsitaiso dailiai ir skoningai. Moka daryti bukietus, gražias dekoracijas. Biaurisi visa kuo, kas šlykštu, negražu. Arba, visai neturi grožės jausmo, jam tinka margi, beskoniai spalvų suderinimai; spengiamas (oglušajuščij) užimas ir bildesys ir t. t.

Meno turinys: tinka, kas naudinga, tikslinga: švarumas ir tvarka kambaryje, dernai ir taisyklingai einanti (kad ir ne daili) mašina, garlaivis, gelžkelio traukinys; taisyklingas, simetrinis dalių sudėstymas rakanduose, trobesiuose ir papuošaluose. Arba, gražumą ir dailumą aukščiau laiko, negu naudą, mėgsta dailius menkniekius, poetingus, kad ir netikslingus, trobesius ir įtaisas: vėjalaivį, seną sulinkusią lušnelę (chižinkų) girioje; meno kūriniuose ieško pirmiausia įdomių nutikimų, įjaudinamų scenų, įvairių bendros rūšies idėjų ir tt. Didybės (visokavo) jausmas. Mėgsta visa, kas kilnu ir didinga (grandiozno): banguojančią jūrą, upių kroklius, dideles audras, plikas uolas. Neatsiskaito pasakojimų apie didvyrius, kurie turėjo milžinišką fizinę jėgą, apie didžiules kovas ir garsingus vadus, arba apie doros heroizmą, apie krikščionių kankinius, misionierius, savimaršiškus (samootvierženije) veikinius (postupki). Juokingumo jausmas. Mėgsta juokus, sąmojus (ostroty), humoristingus pasakojimus, karikatūras, vodevilius ir tt.

59. Doros jausmas (jo išplitimo laipsnis ir apsireiškimo būdas). Mažesnis ar didesnis išplitimas tam tikrų, doros principų, vadaujamų jo elgesiui. Visa, ką jis laiko gera ir dora, užjaučia, o kiekvienas negeras, nedoras veikinys sukelia jam pasibiaurėjimą, pasigailėjimą ar pasibaisėjimą. Pasielgęs negerai, jaučia sąžinės graužimą.

Doros jausmo apsireiškimai: teisus, tiesus, atviras, teisingas, sąžiningai atlieka, ką savo pareiga laiko, ištesi, ką kartą yra pažadėjęs, tvirtai laiko savo žodį. — Santykiai su įprastiniais papročiais ir padorumais:

mandagus, tikslus, moka gerai laikytis draugijoje, gatvėje, švarus ir tt. — Priešingos kokybės: linkęs apgaudinėti, meilikauti (lstit), gudrauti, vagiliauti, nuolatai išdykauti (siausti), net rimčiausiais ir iškilmingiausiais tarpais, nešvarumas ir nevalyvumas (nečistoplotnost).

60. Tikybinis jausmas (išplitimo laipsnis ir apsireiškimo būdas). Ar jis turi kurių nors, maž daug nusistatęs, tikybinių pažiūrų, įtakių jo veikiniams ir elgesiui? Kokio didumo ta įtaka? Ar griebiasi tikybos kritingais savo gyvenimo momentais (nelaimėse, prieš pradėdamas sunkią ir pavojingą įmonę)? Tikybinio jausmo apsireiškimai: dažnai ir karštai meldžiasi, noringai skaito šventąsias knygas ir šnekasi apie tikėjimo ir tikybos klausimus. Santykiai su apeigine tikybos puse: dažnas vaikščiojimas į bažnyčią, griežtas pasninkų ir įvairių kitų apeigų laikymas.

XIV Emocijų srities bendrosios ypatybės.

61. Jausmų jaudringumas. Visoki jausmai ir gąstavimai (volnėnija) iškyla labai lengvai: jiems iškelti gana menkiausios vados (povoda). Nuolatai gąstauja (volnujetsia), karščiuojasi. Greitai ima džiūgauti (vostorgatsia), rūstauti (staigumas-vspylčivost), jausti sunkumą (dvasios slėgimą) ir t. t.

62. Jausmų jėga ir stiprumas. Ar kai kurie jausmai ir afektai (pavyzdžiui: džiaugsmas, liūdesys, pyktis, savimeilė, užuojauta - sostradanije, tikybinis jausmas ir kt.) kada nors esti tokio stiprumo ir gilumo, jog sukrato visą jo organizmą, permaino, kad ir laikinai, visą jo elgesį, priveda prie nepaprastų, nebūtų veikinių? Arba, visi jo jausmai silpni ir paviršutiniai?

63 Jausmų tęsiamumas, pastovumas. Kartą iškilęs jausmas negreit nuslūgsta, kad ir priežastis, jį iškėlusi, senai jau išnyko; ilgam laikui praslinkus pakanka mažiausios vados ar priminimo, kad visai stiprus pirmykštis jausmas atsinaujintų. Arba, atžagariai, net stiprus jausmas veikiai silpnėja ir gęsta, kad ir nenustojo veikusi sukėlusi jį priežastis.

64 Jausmo išorinių apsireiškimų gausumas ar menkumas. Kiekvieną bent kek didesnį jausmą lydi gausingi ir įvairūs fiziologiniai reiškiniai: rausta arba bąla, verkia arba balsu juokiasi, guvingai (oživlenno) gestikuliuoja (mosuoja), balsas darosi per daug garsus arba, atžagariai, silpnas ir begarsis, kvėpavimas greitas (dažnai kvėpuoja), širdis labai plaka. Arba, jausmai apsireiškia palyginti negausingais, bet labai brėžtinais ir stipriais išoriniais pažymiais (didelis išraudimas, brėžtinas ūmas judėjimas, šauksmas ir tt.). Arba, ir stipriausi jausmai baigiasi tik nedideliu veido spalvos pakitimu, pusiau sutūrėtais judėjimais. Draugingas (obščitielen), daug kalba, apie visus savo jausmus visiems pasakoja, arba, užsidaręs savyje, tylįs, nedraugingas žmogus.

65. Jausmų įtaka proto ir valios procesams (vyksmams). Perdeda tuos įvykius, kurie labai jį nustebina. Jo nuomonės apie žmones dažnai esti šalingos (pristrastny), simpatijų ar antipatijų įtakoje. Įspūdus (vpiečatlitielen): pasisekus, užėjus geram dvasios ūpui, esti per didelis optimistas, nepasisekus, nuvargus perdaug greitai nustoja visokios vilties. Dažnai ir lengvai į bet ką įsitraukia, veikia minutės pageidavimų įtakoje, užmiršdamas visus savo ankstesnius nutarimus ir samprotavimus. Linkęs idealizuoti savo praeitį arba, atžagariai, piešti ją perdaug juodai.

XV. Judėjimai.

66. Judėjimų gausumas ar menkumas. Paslankus ar mažai paslankus. Daro daug nereikalingų judėjimų: be jokio reikalo vaikščioja arba bėginėja iš kertės į kertę, šokinėja, rankomis mosuoja, raukosi, kėdėje ruzginasi (jorzajet), supasi, rąžosi ir tt.; arba, ilgai sėdi vietoje, atlieka tik būtinai reikalingus judėjimus.

67. Judėjimų veikumas (greitumas) ar lėnumas. Kaip greitai sugeba vaikščioti, bėgioti, kalbėti, rašyti, atlikti įvairų rankų darbą; judėjimų didžiausias skaičius (pavyzdžiui, tekėlo tekinio sukti ir tt.), kurį sugeba atlikti tam tikru laikotarpiu.

68. Judėjimų jėga ar silpnumas. Sugeba pakelti ir vartalioti žymias sunkenybes. Žaisdamas, gimnastikuodamasis arba atlėtinių rungtynių eidamas, pareiškia žymią raumenų jėgą.

69. Sudėtinių judėjimų suderinimo (sutaikinimo) laipsnis. Kaip graibščiai (lovko) ar drėbliai (nieukliužė) atlieka žinomus ir jam įprastus judėjimus.

Gabus gimnastikai, šokiams, judamiesiems žaidimams, sportui. Mikli technika griežiant muzikos instrumentais. Gabus rankų darbui.

70. Judamasis įvargimas. Sugebėjimas dirbti sunkų, ilgą darbą. Kaip greitai apsireiškia įvargimo žymės (judėjimų lėtumas, rankų drebėjimas, dusulys).

71. Judamasis (raumenų) darbingumas (mankštumas). Gabumas mankštytis judėjimų srityje. Kaip greitai ir gerai suima (usvaivajet) įvairius, naujus jam, sudėtinius judėjimus? Ar lengvai išsimoko įvairių rankų ir technikos darbų, amatų ir tt.?

XVI. Sprendimai. Pasirinkimo procesas.

72. Norų ir patraukų jėga ar silpnumas. Kada kalba apie savo reikalus, savo širdies troškimus ir ketinimus (namierienijach), žymiai suguvėja (oživliajetsia—gyvas darosi); arba, atžagariai, esti vienodas lėtas, apatingas, abejingas, kaip ir anksčiau. Būdamas labai nepatogiam ir nesmagiam padėjime, nepareiškia nė mažiausio noro iš jo išeiti, kad ir nesunku tai yra padaryti. Visa kam abejingas, vienodas.

73. Linkimas į motyvų kovojimą (pasirinkimo procesas). Prieš kiekvieną šiek tiek svarbesnį sprendimą arba mąstymą svyruoja, renkasi, svarsto. Arba, atžagariai, visada, ir kebliu atsitikimu, tuojau be jokių svyravimų sprendžia, kaip į galvą ateina (veikinių impulsingumas).

74. Pasirinkimo veikumas. Svyravimo tęsiamumas prieš galutinai nusprendžiant. Kritingoje valandoje, kada negalima laukti (gaisras, ūmus gyvybei pavojus, kritingas momentas žaidžiant) veikia griežtai ir tikslingai.

75. Linkimas motyvus svarstyti. Numatymas (priedusmotritielnost): iš anksto apmąsto savo sprendimo ar veikinio visus galimus padarinius (posliedstvija). Išmintingumas: imasi bet kokio darbo, įmonės tik tuokart, kada turi pakankamai priemonių jiems įvykdyti, ir jeigu įmonės rezultatas visai atitinka jo tikslus ir interesus. Visos veikinio smulkmenos iš anksto gerai apgalvotos. Visada gali pasakyti, kodel ir kam jis daro taip, ne kitaip. Priešingos kokybės: lengvatikystė, nerūpesningumas.

76. Sugebėjimas spręsti. Kad ir aiškus yra dalykas, vis delto jis niekaip negali pasiryžti ir be galo svyruoja. Vos (lig tik) pradėjęs kurį darbą, jau ima vėl jį kitaip perdirbinėti. Tvirtų apibrėžtų planų ir ketinimų buvimas ar nebuvimas.

77. Sprendimų pastovumas ar nepastovumas. Veikimo ir kartą nustatytų tikslų siekimo patvarumas. Niekumet nemaino arba labai retai maino savo įpročius ir užsiėmimus. Pažiūrų ir nuomonių nemainingumas, — ištikimumas savo seniesiems įsitikinimams (ubieždienijam).

78. Norų ir sprendimų aiškumas-ryškumas (apibrėžtumas). Visada žino ligi menkiausių smulkmenų, ko nori ar siekia. Arba, galutini tikslai labai neaiškūs, planai ir ketinimai pilni prieštaravimų, kurių patsai nepastebi. Į daug klausimų apie būsimuosius veikinius visai nesugeba atsakyti.

79. Sudėtingų veiksmų sistemingumas. Kiekvieną darbą atlieka sistemingai ir nuosakiai. Tiktai pabaigęs vieną darbą imasi kito. Visame kame mėgsta tvarką ir sistemingumą (laiko, darbų, pinigų dalykų paskirstyme). Mokslo tyrimus darydamas noringai renka kolekcijas, faktus stengiasi išdėstyti tam tikroje, kad ir grynai paviršutinėje, eilėje. Arba, atžagariai, nuolatai pluša (sujetitsia) be prasmės, mėtosi nuo vieno darbo prie kito, nebaigdamas nė vieno pradėto darbo. Atskiri veikiniai dažnai prieštarauja kits kitam.

XVII. Sąmoningoji valios pastanga.

80. Vadaujamų idėjų ir siekimų išplitimo laipsnis. Ar turi apibrėžtas nuomones ir pažiūras (tikybines, etines ir tt.), kurios vadauja visiems jo sprendimams, apibrėžtus tikslus, kurie tam tikrai nukreipia visus jo veikinius? Ar pastebima jo veiksmuose kokia vienybė, bendros vadaujamos minties buvimas?

81. Sugebėjimas išvidiniam (psichiniam) susitūrėjimui. Valdymasis. Sugebėjimas nuslopinti savo baimę, apmaudus (pykčio priepuolius), įvairius geidulius, patraukas ir tt. Linkimas į asketizmą.

82. Sugebėjimas fiziniam (psichomotoriniam) susitūrėjimui. Moka paslėpti savo jausmų reiškimąsi. Net įgavęs didelį įjaudinimą, baimę, pyktį, džiaugsmą ir tt., pasilieka išorinai ramus. Patvarus skausmui: nešaukia, nevaitoja.

83. Sugebėjimas veikliajai (teigiamajai) valios pastangai. Ar gali prisiversti save imtis labai sunkaus maž kuo beviltiško darbo, jei tat būtinai reikalinga? Būdamas sunkiausioje padėtyje (liga, lėšų nebuvimas, visoki trūkumai ir kliūtys), vis delto tęsia, plečia toliau savo energingą darbuotę; arba, atžagariai, menkiausias keblumas tuojau paralizuoja visą jo energiją.

84. Didesnis ar menkesnis valios pastangos patvarumas. Kiek prisispyręs (nastoičivo) stengiasi savo tikslą pasiekti? Ar gali pabaigti kartą pradėtą darbą, neatsižvelgdamas į jokias kliūtis? Arba, kiekvieno darbo pradžioje imasi energingai, bet paskui veikiai ataušta. Ar sugeba ilgam darbui, ar ne?

85. Išorinėms įtakoms atsparumo laipsnis (įvairūs jo veiksmai). Sąmoningas, protingai motyvuotas nuomonių ar veikinių savaimingumas (samostojatielnost). Nenoras nusileisti savo įsitikinimuose; svetimus patarimus ir pavyzdžius prisiima, bet tiktai perkeitęs juos pagal savo reikalus. — Aklas, apibrėžtas (ograničennoje) atkakumas (užsispyrimas—upriamstvo), neatsižvelgiant į visus įtikinimus; niekaip nenori mainyti savo veiksmų, matomai, beprasmiškų ir jam pačiam žalingų.

Priešingos kokybės. Panašavimas (podražatielnost): lengvai seka aplinkinių veikiniais, jų poelgius (maniery), gestus, protavimus, pasakymus (sposob viražatsia), ir vienodai lengvai savinas kaip gera, taip ir negera. Nuolaidumas, linkimas klausyti. Lengvatikys: kiekvieną apysaką ir neprasmę tikrenybe laiko. Sugebėjimas pasiduoti įtaigai (vnušeniju): be ypatingo vargo įkalbėsi jam bet ką padaryti.

Kai kurių terminų vartojimo pavyzdžiai.

1. Asmuo ir asmenybė: šią naktį suėmė tris asmenis, bet jų asmenybė da nepaaiškėjo.

2. Atpažinimas ir pažinimas: šis žmogus matytas, ir aš jį iš tolo pažinau, bet visiškai atpažinti, kas jis toks, negaliu, nes sunku atsiminti, kur ir kada aš jį esu matęs; nelengva buvo pažinti ši sunaikinta vietelė, bet greitai atpažinau tą pačią vietą, kur mano linksmos kūdikystės dienos praslinko.

3. Darbingas ir darbštus (darbus): mano sūnus gabus ir darbingas*) mokinys, bet tinginys ir ne darbštus (nie trudoliubiv).

4. Vaidinys ir vaizdas: akli nuo gimimo dienos neįgauna aiškaus šviesumo vaidinio, bet jų vaizdai, susidarę iš įvairių jutimų (pojūčių), gali būti labai turiningi.

5. Pavydėjimas ir pavyduliavimas: vyras man nieko nepavydi, turiu visa, ko širdis panori, bet ramumo neturiu, nes akivaizdoje kiekvieno jauno žmogaus jis manim pavyduliauja (rievnujėt).

6. Gąstauti ir bijoti: aš labai bijau savo mokytojo ir didžiai gąstauju (volnujus), kada reikia pamoka jam atsakinėti: kartais nuo gąstavimo nė žodžio ištarti negaliu.

7. Įteikimas ir įtaiga: aš jam įteikiau knygas apie girtuoklių gydymą įtaiga (vnušenijem).

8. Sąmonė ir sąmonybė: kartais visa mano sąmonės darbuotė, lyg pašalinis objektas veidrodyje, iškyla prieš mano „aš“, bet tokia sąmonybe (samosoznanijė) įgyti nelengva.

*) Trudosposobnyj.

VIDURINĖS MOKYKLOS Biblioteka

159.923
La-553

Švietimo Ministerijos Knygų leidimo Komisija

išleido arba leidžia šias knygas:

		Auks.	sk
1.	*P. Klimo* Skaitymai lietuvių kalbos pamokoms, 1919 m.	15	—
2.	*P. Klimo* Lietuvių kalbos sintaksė, 1919 m.	3	—
3.	Aritmetikos uždavinynas 1 d., 1919 m.	5	—
4.	„ „ II-III d., 1919 m.	8	—
5.	*J. Barono* Gamtos pradžiamokslis (žemė, vanduo, oras), ...	8	50
6.	*Kl. Skabeikos* „Mano akiniai“ (elementorius)	3	—
7.	*J. Lazurskio* Asmenybės tyrinėjimo programa. Vertė J. Vabalas Gudaitis .	3	—
8.	Kilnojamoji abėcėlė	6	—
9.	Pasakėčios. Rinkinėlis kalbos mokslui	1	50
10.	Kun. *T. Brazio* Giedojimo mokykla (teorija ir soėfedžio)	—	—
11.	*J. Murkos* „Vaikų darbymečiui“ I d.	—	—
12.	„ „ „ II d.	—	—
13.	*J. Elisono* Zoologijos sistematikos terminų žodynėlis	—	—
14.	*Z. Žemaičio* Geometrijos ir trigonometrijos terminų žodynėlis . . .	—	—
15.	*K. Šakenio* Fizika II dalis; Magnetas ir elektra	—	—
16.	„ „ III „ ; Šviesa. Garsas. Energija	—	—
17.	Senovės apsakymėliai. Rymas respublika, vertė J. Jablonskaitė . . .	—	—
18.	„ „ Graikija „ „ „ . . .	—	—
19.	Kun. *T. Brazio* 400 lietuvių tautinių dainų melodijų	—	—
20.	„ „ Apie lietuvių žmonių melodijas	—	—
21.	*Fr. Foerstero* Jaunuomenės auklėjimas, vertė M. Pečkauskaitė . . .	—	—
22.	*M. V Bereno* Žmogaus kova su gamta	—	—
23.	M. Sibiriako Onelės pasakos	—	—

Kaunas, Lietuvos Valstybės Spaustuvė.